

1990, I, 701; II, 18, 431; Belâzürî, *Fütûh* (Rıd-vân), s. 214-225; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Gu-est), s. 12-13, 64-65, 363-364, 368-370, 377, ay-rica bk. neşredenin girişi, s. 34-35; a.mlf., *Fe-ẓâ'ilü Mısr el-maḥrûse* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1997, s. 3-4; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, V, 546; İbn Mencûye, *Ricâlü Şaḥîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysi), Beyrut 1407/1987, II, 355-356; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXII, 102-107; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 31-33; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 121-140*, s. 304-306; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, I, 129-130; İbn Receb, *Şerhu 'İlelî't-Tirmizî* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1398/1978, s. 413, 550; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 163, 166, 167, 206, 210, 246, 288, 294, 295, 296; II, 260; a.mlf., *el-Mukaffa'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'vâvî), Beyrut 1411/1991, I, 186; III, 655, 835; IV, 101, 484; V, 303; VII, 463; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.ğr.), Beyrut 1417/1996, VI, 196; İbrâhim Ahmed el-Adevî, "Medresetü't-târîhi'l-İslâmî fi Mısr: Neş'etühâ ve ehemmu mü'essisihâ", *Havliyyâtü Külliyyeti dâri'l-ulûm* (1968-69), Kahire 1969, s. 72, 74.



TUNCAY BAŞOĞLU

YEZİD b. EBÛ MÜSLİM

(يزيد بن أبي مسلم)

Ebü'l-Alâ Yezîd
b. Ebî Müslim Dînâr es-Sekafî
(ö. 102/720-21)

Emevî valisi.

Bazı rivayetlerde Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî'nin sût kardeşi ve mevlâsı diye zikredilse de onun mensup bulunduğu Sakîf kabilesinin mevlâsından olduğu tesbit edilmiştir (Câhiz, *el-Burşân*, s. 157; Cehşiyârî, s. 42). Yezîd'in kabiliyetini farkedene Haccâc kendisini Dîvânü'r-resâil ve şurta teşkilâtının başına getirdi. Ayrıca Haccâc'a danışmanlık yapan Yezîd onun üzerinde etkili olmuştur. Cehşiyârî, Haccâc'ın Yezîd'e kendisi için 300, hanımı için de 50 dirhem aylık verdiğini, Yezîd'in de ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalan parayla muhtaçlara yardım ettiğini nakleder (*el-Vüzerâ ve'l-küttâb*, s. 43). Haccâc vefatından önce Yezîd'i Kûfe ve Basra'nın haracını toplamakla görevlendirdi. Bazı rivayetlerde Yezîd'in bu göreve Haccâc'ın ölümünün ardından Halife I. Velîd tarafından tayin edildiği de zikredilir. Hatta Yezîd'i çok beğenen halifenin Haccâc'ı dirheme, Yezîd'i ise dinara benzeterek bir dirhem kaybedip bir dinar bulunduğunu söylediği rivayet edilmiştir (Taberî, VI, 493). Yezîd bu görevini Velîd'in ölümüne kadar yaklaşık dokuz ay sürdürdü (Cehşiyârî, s. 43).

Yezîd b. Ebû Müslim, 96 (715) yılında yeni halife Süleyman b. Abdülmelik tarafından görevinden azledilince Irak valiliğine getirilen Yezîd b. Mühelleb onu tutuk-

layıp yargılanmak üzere halifeye gönderdi. Halife Süleyman, Belkâ'da zincire vurulmuş halde huzuruna çıkarılan Yezîd'e ve Haccâc'a ağır hakaretlerde bulundu; Haccâc'la ilgili olarak onu sorguya çekti. Yezîd b. Ebû Müslim halifeye Haccâc'ın yaptığı her şeyi babası Abdülmelik'e ve kardeşi I. Velîd'e hizmet amacıyla yaptığını söyleyince halife kendisine, "Haccâc'ın cehennemdeki durumunu tahayyül edebiliyor musun?" diye sordu. Bunun üzerine Haccâc'ın Emevî hânedanına yardım ettiğini, düşmanlarına boyun eğdirdiğini, sevenlerini emniyet ve sükûn içinde yaşattığını söyleyen Yezîd halifeye, "Kıyamet gününde Haccâc'ı baban Abdülmelik'in yanında, kardeşin Velîd'i ise sol tarafında görür gibiyim; onu istediğiniz yere koyabilirsiniz" dedi. Yezîd'in bu sözlerinden etkilenen halifenin, kendini ve efendisini temize çıkarmadaki gayreti dolayısıyla onu takdir ettiği bildirilir. Ardından yapılan tahkikat neticesinde herhangi bir suçu tesbit edilemeyen Yezîd b. Ebû Müslim serbest bırakıldı. Sorgulama sırasında Yezîd'in kabiliyetini ve resmî yazışmalardaki maharetini anlayan ve Yezîd b. Mühelleb'den onun paraya önem vermeyen güvenilir biri olduğunu öğrenen Süleyman'ın kendisini kâtip olarak görevlendirmek istediği, ancak yanında bulunan Ömer b. Abdülâzîz'in Yezîd'in kendilerine sürekli Haccâc'ı hatırlatacağını söylemesi üzerine bundan vazgeçtiği nakledilir. Öte yandan halifenin Yezîd'i önceki görevine iade etmek istediği, Ömer b. Abdülâzîz'in karşı çıkması üzerine bundan vazgeçtiği de zikredilir (Belâzürî, VIII, 113).

Serbest bırakıldıktan sonra Kûfe'ye giden Yezîd b. Ebû Müslim'in tekrar tutuklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Süleyman'ın yerine hilâfete gelen Ömer b. Abdülâzîz'in Kûfe'ye gönderdiği Muhammed b. Yezîd el-Ensârî, Yezîd dışındaki tutukluların tamamını serbest bıraktığını, bu yüzden onun kendisine karşı büyük kin beslediğini ve intikam için yemin ettiğini söylemiştir (Halife b. Hayyât, s. 334). Daha sonra affedilen Yezîd, Bizans sınırlarına giderek orduya katıldı. Yezîd'in Dâbık'ta bulunduğunu öğrenen Halife Ömer'in onun yer aldığı bir ordunun zafer kazanmasından memnun kalmayacağını söyleyerek Yezîd'in kendisine gönderilmesini emrettiği, ayrıca yıllık atâsını 2000 dinardan 30 dinara indirdiği bildirilmektedir (İbn Asâkir, LXV, 393).

Yezîd b. Ebû Müslim, Ömer b. Abdülâzîz'in yerine geçen II. Yezîd tarafından 101 (719-20) yılında İfrîkiye ve Mağrib valiliği-

ne tayin edildi. Ancak Kayrevan'a ulaştıktan kısa bir süre sonra bir isyan veya suikast neticesinde öldürüldü (102/720-21). Kaynaklarda onun öldürülme sebebiyle ilgili olarak iki farklı rivayet nakledilir. Taberî, Yezîd'in Irak'ta efendisi Haccâc'ın mevlâsı karşı takip ettiği siyaseti burada da uygulamaya kalkıştığı için öldürüldüğünü söyler. Buna göre Yezîd, kırsal kesimden şehirlere göç eden Berberî asıllı mevlâ-yi köylerine geri gönderme ve onlardan müslüman olmadan önce alınan cizyenin alınmaya devam edilmesi kararından dolayı harekete geçen isyancılar tarafından öldürülmüştür (*Târîh*, VI, 617). Bazı tarihçiler ise onun öldürülme sebebini Kayrevan'da Mûsâ b. Nusayr'ın oğlu Abdullah ve mevlâsına karşı davranışına bağlamaktadır. Yezîd valiliğe tayin edildiği günlerde Suriye'de bulunan Abdullah b. Mûsâ ile birlikte Kayrevan'a gitmiş, orada Abdullah'ı tutuklayarak bölgedeki askerin beş yıllık erzakını malından karşılamasını istemiş, ayrıca Mûsâ b. Nusayr ailesinin Berberî asıllı mevlâsının mallarına el koyup yakınlarına ve muhafızlarına dağıtmıştır. Ellerini damgalayıp onları köleleştirdiği de söylenir. Ayrıca önceki valiyi tutuklatıp ona şiddetli işkence yaptırınca muhafızlarından biri tarafından öldürüldüğü nakledilir. İbn Abdülhakem, suikast düzenlemekle itham edilen Abdullah b. Mûsâ'nın da Halife II. Yezîd'in emriyle öldürüldüğünü kaydeder (*Fütûhu Mısr*, s. 242-243). Bu konuyla ilgili başka rivayetler de vardır. İsyancılar Yezîd'i öldürdükten sonra ensarın mevlâsı Muhammed b. Yezîd'i başlarına geçirdiler; Halife Yezîd b. Abdülmelik'e temsilci göndererek Yezîd b. Ebû Müslim'i haklı gerekçelerle öldürdüklerini ve kendisine itaatten ayrılmadıklarını haber verdiler. Halife de Yezîd'in yaptıklarını benimsediğini bildirdi ve Muhammed b. Yezîd'in valiliğini onayladı (Taberî, VI, 617; Cehşiyârî, s. 57). Kısa süre sonra da onu görevinden alıp İfrîkiye valiliğine Bişr b. Safvân el-Kelbî'yi getirdi. Yezîd b. Ebû Müslim'in hitabet ve kitâbet sanatındaki maharetinden övgüyle söz edilir. Onun Hâriciliği benimsediği, ancak bunu gizlediği de rivayet edilir (Müberred, III, 170; İbn Asâkir, LXV, 390).

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *el-Târîh* (Ömerî), s. 308, 326, 334; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 292, 395-396; II, 203-204; a.mlf., *el-Burşân ve'l-urcân* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Beyrut 1990, s. 156-157; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr ve'l-Mağrib* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1415/1995, s. 242-243; Belâzürî, *Ensâb*, VII, 359-361; VIII, 106-108, 113, 282, 286; XIII, 353; Müberred, *el-Kâmil* (nşr.

YEZİD b. EBÜ MÜSLİM

M. Ebü'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1417/1997, II, 75; III, 170; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 313; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), VI, 493, 506, 617; Cehşiyârî, *el-Vûzerâ' ve'l-küttâb*, s. 42-43, 56-57; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 186-187; Rakîk el-Kayrevânî, *Târîhu l-frikıyye ve'l-Magrib* (nşr. M. Zeynühüm M. Azeb), Kahire 1414/1994, s. 62-63; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXV, 388-394; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 11, 77, 101; İbn Halikân, *Vefeyât*, VI, 295, 309-312; İbn İzârî, *el-Be-yânü'l-mugrib*, I, 48-49; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, IV, 593-594; VI, 58; Patricia Crone, "Yazid b. Abî Muslim", *EP* (İng.), XI, 312.



İSMAİL YİĞİT

YEZİD b. EBÜ SÜFYÂN

(يزيد بن أبي سفيان)

Ebü Hâlid Yezid b. Ebî Süfyan b. Harb
b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî
(ö. 18/639)

Sahâbî.

Babası Ebü Süfyan, annesi Ümmü'l-Hakem Zeyneb bint Nevfel el-Kinânî'dir. Hz. Peygamber'in hanımlarından Habîbe bint Ebü Süfyan ve Muâviye b. Ebü Süfyan'ın kardeşidir. İslâm öncesinde okuma yazma bilen, zekâsı ve cesaretiyle ün kazanan Yezîd, babası ve ailenin diğer fertleriyle birlikte Mekke'nin fethinde müslüman oldu. Ardından Huneyn Savaşı'na katıldı. Resûl-i Ekrem, bu savaşta ele geçirilen ganimetleri dağıtırken müellefe-i kulûba dahil ettiği Ebü Süfyan'a ve oğulları Yezîd ile Muâviye'ye 100'er deve, 40'ar ukyye gümüş verdi. Ebü Süfyan evlâdının en hayırlılarından sayılan ve "Yezîdü'l-hayr" denilen Yezîd, Resûlullah tarafından annesinin kabilesi Kinâne'nin Benî Mâlik kolundan Benî Firâs'ın zekâtını toplamakla görevlendirildi. İbn Habîb, Hz. Peygamber'in kendilerine resmî görev verdiği sekiz Ümeyyeli'den ikisinin Ebü Süfyan ile oğlu Yezîd olduğunu, Peygamber'in vefatı sırasında Ebü Süfyan'ın Necran'da, Yezîd'in Teymâ'da âmil olarak görev yaptığını zikreder (*el-Muhabber*, s. 126).

H. Ebü Bekir, ridde savaşlarının ardından Hâlid b. Velîd'i Sâsânî cephesinde görevlendirdikten birkaç ay sonra Yezîd kumandasındaki birliği Belkâ (Ürdün), Şurahbîl b. Hasene kumandasındaki birliği Busrâ üzerine gitmeleri için Ürdün ve Suriye'ye, Amr b. Âs kumandasındaki orduyu da Eyle üzerinden sahil istikametinde Filistin'e doğru gönderdi (13/634). Orduları yola çıkarırken kumandanları at sırtında, kendisi yaya olarak onlarla beraber bir müddet yürüdü ve diğerlerine olduğu gibi Suriye bölgesine hareket eden ilk ordu-

nun kumandanı Yezîd b. Ebü Süfyan'a da önemli tavsiyelerde bulundu. Yezîd'in ordusunda babası Ebü Süfyan, üvey annesi Hind ve ordunun sancağını taşıyan kardeşi Muâviye de vardı.

Tebük yolunu izleyen Yezîd'in ordusuyla Rumlar arasındaki ilk çatışma, Gazze'nin köylerinden Dâsin'de meydana geldi ve müslümanların galibiyetiyle sonuçlandı. Yezîd daha sonra, Hz. Ebü Bekir'in emriyle Irak cephesinden Suriye'ye intikal eden Hâlid b. Velîd'in Busrâ ve bu şehrin de içinde bulunduğu Havran bölgesi fetihlerine, yine onunla birlikte Filistin ve Suriye kapılarını müslümanlara açan Ecnâdeyn Savaşı'na katıldı (28 Cemâziyelevvel 13 / 30 Temmuz 634). Hâlid b. Velîd'in doğu kapısı, Ebü Ubeyde b. Cerrâh'ın Büyük Câbiye kapısı tarafında yer aldığı Dimaşk kuşatmasında Küçük Câbiye kapısındaki birliklere kumanda eden Yezîd b. Ebü Süfyan şehrin fethedilmesinden sonra yapılan antlaşmaya imza atanlar arasında yer aldı (Receb 14 / Eylül 635). Yezîd'in aynı yıl içinde Amman'ı da barış yoluyla ele geçirdiği zikredilir. Bizans İmparatoru Herakleios'un büyük bir ordu hazırladığının duyulmasının ardından Hâlid b. Velîd'in daveti üzerine askerleriyle Yermük vadisine geldi. 12 Receb 15 (20 Ağustos 636) tarihinde yapılan savaşta sol kanat birliklerine kumanda etti. Onun, birlikleriyle beraber bu savaşta büyük başarı gösterdiği belirtilir. İlerlemiş yaşlarına rağmen savaşta katılan Yezîd'in babası ile üvey annesi de çatışmalar esnasında müslüman askerleri cesaretlendirmek için gayret gösterdi ve bozgun âlâmetleri görüldüğü zaman onların derlenip toparlanmasında etkili oldu. Bizans ordusunun ağır bir yenilgiye uğratıldığı Yermük Savaşı'ndan sonra, Hz. Ömer tarafından başkumandanlık görevine getirilen Ebü Ubeyde b. Cerrâh bölgeyi komutanları arasında taksim etti. Şurahbîl'i Ürdün'e, Amr'ı Filistin'e gönderirken Yezîd'i Dimaşk'ın idaresinde bıraktı. Hz. Ömer'in onaylamasıyla Dimaşk valiliğini devam ettiren Yezîd bu görevi esnasında Akdeniz sahilindeki Sayda, Irka, Cübeyl ve Beyrut şehirlerini fethetti. Öncü kuvvetlerin başında kardeşi Muâviye'nin bulunduğu sefer sırasında bu şehirler kolayca ele geçirildi.

Halkın eğitim ve öğretimine önem veren Yezîd'in Hz. Ömer'e bir mektup yazarak nüfusun büyük ölçüde arttığı bölgede halka Kur'an okumayı ve İslâm'ı öğretecek muallimler göndermesini istediği, halifenin de bölgeye âlim sahâbiler gönderdiği bildirilmektedir (İbn Sa'd, II, 357).

17 veya 18 (638 veya 639) yılında Amvâs'ta çıkan ve Suriye'nin çeşitli yerlerinde yayılan veba salgını sırasında Ebü Ubeyde ölünce başkumandanlık görevi Muâz b. Cebel'e verildi. Vebaya yakalanan Muâz b. Cebel de hastalığı ağırlaşınca yerine Yezîd'i vekil tayin etti, Hz. Ömer de bunu onayladı. Ancak çok geçmeden Yezîd de aynı salgında 18 (639) yılında öldü; onun 19 (640) yılında Kaysâriye'nin fethinden sonra vefat ettiğini bildiren rivayetler de mevcuttur. Yezîd vefatından önce Dimaşk valiliğini kardeşi Muâviye'ye bırakmış, Hz. Ömer de bunu onaylamıştır. Kaynaklarda Yezîd'in neslinin devam etmediği bildirilmektedir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri arasında gösterilen Yezîd b. Ebü Süfyan (M. Mustafa el-A'zamî, s. 111-112) Resûl-i Ekrem'den ve Hz. Ebü Bekir'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Cünâde b. Ebü Ümeyye el-Ezdî, Ebü Abdullah el-Eş'arî ve İyâz el-Eş'arî rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 152, 311, 357; IV, 98; VII, 405-406; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Ne-sebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 124-125; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 103, 130, 157; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 12, 125-126; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 344-345; Fesevî, *el-Ma'rife ve'l-târîh*, III, 290, 292, 296; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 530, 532; a.m.f., *Fütûh* (Rıdvân), bk. İndeks; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2093, 2095, 2128, 2146, 2397, 2405-2406, 2510, 2536; İbn A'sem el-Kûfî, *Fütûh*, Beyrut 1406/1986, I, 83, 89, 112, 127, 244; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 649-650; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXV, 239-254; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 209; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 328-330; İbn Hadîde, *el-Mışbâhu'l-mu'dî fi küttâbi'n-nebiyyi'l-üm-mî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 190-191; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 656-657; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 111-112; C. E. Bosworth, "Yazid b. Abî Sufyan", *EP* (İng.), XI, 312.



İRFAN AYCAN

YEZİD b. ESAM

(يزيد بن الأصم)

Ebü Avf Yezîd b. el-Esam el-Âmirî
el-Bekkâî el-Kûfî
(ö. 103/721)

Muhaddis tâbiî.

Yetmiş üç yaşında vefat ettiği bilindiğine göre 30 (650) yılında doğmuş olmalıdır. Adnânoğulları soyundan gelen Âmir b. Sa'saa kabilesinin Benî Bekkâ koluna mensuptur; Benî Bekkâ, Kûfe kurulunca buraya yerleşmişti. Asıl adı Amr (Abdüamr) b. Udüs olan Yezîd'in babası aslen Medi-